

udržat' konverzačný optimizmus: „*Very well... - I m fine... - It s great...*“ a pod.) Komunikačná performancia pripravuje kulisy tomuto divadlu: dramaturgicky je „hra“ dielom oboch strán – fúzia expedienta a recipienta je manifestovaná akceptovaním jej pravidiel. Preto o ritualizovanej komunikácii možno hovoriť len v prípade, keď „scéna“ je dokončovaná spoločným úsilím účastníkov komunikácie. 3. „*Chcel by som pozdraviť svoju milovanú manželku, ktorá tu práve vedľa mňa sedí, a popriať jej veľa šťastia k jej najtrajším narodeninám.*“ – Poslucháč, ktorý takto volal do živého vysielania rozhlasu, vôbec nechcel zablahoželať svojej partnerke k sviatku. Mohol to urobiť pohodlnejšie, v prirodzenejších dekoráciách (teda v intímnom prostredí), bez zdĺhavého vyzváňania do rádia. Rovnako tak oslávenkyňa neočakáva gratuláciu. Celá „hra“ má iný názov. Ritualizovaná reč v zásade uľahčuje komunikáciu, ako prejav ritualizovaného správania pôsobí empaticky: fúzia expedienta a recipienta v záujme rituálnej performancie je všade tam, kde fungujú silné sociálne a psychické väzby. Povinné rekvizity v rečovom správaní moderátora komerčnej rozhlasovej stanice (extrémna žoviálnosť, blížiaci sa k netaktnej dôvernosti a preexponovaná emocionalita, hraničiaci s afektom) sú vnímané – a akceptované – ako súčasť komunikačného rituálu: „*Táák a teraz si, ľudkovia, odpáľme ďalšiu súťažienku... Takže, hurá, ideme na to!... Majte sa všetci super a počúvajte naše rádio!*“ Akceptovanie ritualizovaných prvkov v komunikácii má často výrazné kultúrne podtexty: americká hra na silácky zápas zvaná wrestling je pútavá svojou syntézou fikcií, ktoré zabávajú diváka Západu: bohaterski supermani proti sebe zvädzajú naoko „súboj“, naoko prejavujú verbálnu i fyzickú nenávisť, rozhodca naoko „rozhoduje“ a striedavo silákov trhá od seba a núti bojovať. Diváci rituál akceptujú: kričia, povzbudzujú, hnevajú sa za prehru a radujú sa z víťazstva. Naoko. Ritualizované postupy v rečových prejavoch discjockeja (opakovacie figúry, fragmentárenosť a klišéovitosť) prijímajú účastníci diskotéky ako súčasť svojrázneho kmeňového rituálu, kde nechýbajú formálne insígnie (oblečenie, tanec, hypnotická hudba) a kde prahunutie po tranzovom zážitku modifikuje pozíciu hlavného entertainera diskotéky: nad všetkými i nad rituálom bdie už nie showman, ale – šaman.

4. Ritualizovaná reč potvrdzuje oprávnenosť vnímania jazyka ako „prejavu ľudského ducha“ (Benjamin Whorf) a presúva zmysel úvah o jazyku k jeho tvorcovi („Význam vety je to, čo expedient zamýšľa, aby z vety porozumel expedient“ – Joseph Gardiner). V literárne štruktúrovaných spoločenstvách (Marshall Mc Luhan) je ritualizovaná reč informáciou o kultúre, o fungujúcich stereotypoch, o sociálno-psychických väzbách tejto spoločnosti. Rituál je okamihom, v ktorom hovoríme o sebe najviac, je stavom expanzie informácii. Kultúra, ktorá nedefinuje svoj jazyk a mýty a necení si ich, nevládze uniesť bremeno sebareflexie: huncútske príbehy o Tomovi a Jerry m sú pre ňu návodom k agresivite, hollywoodske muzikály oslavou nevku a War-

holova plechovka cocacoly – plechovkou cocacoly. Obáv z akceptovania rituálu nás zbavujú Tarantinove Pulp Fiction: „Povedz niečo!“ – „Niečo.“

Literatúra

- GERBNER, G. a kol.: International Encyclopedia of Communications. I–IV. New York – Oxford, Oxford University Press 1989.
- HOFFMANNOVÁ, J.: Fatická funkce jazyka, konverzace a její žánry. Slovo a slovesnost, 67, 1996, s. 191–205.
- HORECKÝ, J.: Vývin a teória jazyka. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983. 110 s.
- HYHLÍK, F. – NAKONEČNÝ, M.: Malá encyklopedie současné psychologie. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1977. 340 s.
- JANOUŠEK, J.: Sociální komunikace. Praha, Svoboda 1968. 176 s.
- McLUHAN, M.: Jak rozumět médiím. Extenze člověka. Praha, Odeon 1991. 340 s.
- MISTRÍK, J.: Variácie reči. Bratislava, Smena 1988. 170 s.
- MISTRÍK, J. a kol.: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, Obzor 1993. 516 s.

Postavení přirozeného jazyka v současné komunikaci

Jiří Mezuláník

OPF Slezské univerzity, Karvíná

Otázkám komunikace je v poslední době věnována mimořádná pozornost. Nikdo nepochybuje o významu komunikace v soukromém styku, stále větší je i zájem o tzv. pracovní komunikaci (angl. business communication) a její různé formy (podrobně je v poslední době posuzována firemní či manažerská komunikace, komunikace se zákazníkem, s veřejností, ale třeba i komunikace lékař a pacient). Komunikační znalosti a dovednosti jsou jedním ze základních požadavků při konkurzních interview a spolu s dalšími znalostmi a dovednostmi, zejména komputivními, se staly další gramotností moderního člověka.

Méně jednoznačně je však posuzována účast či postavení (přirozeného, verbálního) jazyka v komunikačních procesech. V poslední době se stále častěji objevuje názor, že jazyk se stává komunikačním outsiderem, tedy že je pro komunikaci nefunkční či nepotřebný. Tvrdí to např. Albert Mehrabian, americký antropolog, který uvádí, že 55 % podílu na komunikaci tvoří neverbální komunikační prostředky, 38 % připadá na prostředky parajazykové (zvukové – intonace, melodie, pauzy, rytmus) a pouze 7 % tvoří prostředky verbálního jazyka (Mehrabian, 1972, s. 21–23). Podobně se vyjadřuje Birdwhistell, který uvádí, že 65 % informací nepochází ze slovního projevu.